УДК 392.1(476.2-37-21Рэчыца)
Е. Р. Вілюра
Навук. кір. – В. С. Новак, д-р філал. навук, прафесар
МЯСЦОВАЯ СПЕЦЫФІКА РАДЗІННА-ХРЭСЬБІННАЙ АБРАДНАСЦІ ЖЫХАРОЎ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ФАЛЬКЛОРУ РЭЧЫЦЫ)

У артыкуле разгледжаны радзінна-хрэсьбінныя абрады і звычаі беларусаў на матэрыяле фальклору, запісанага ўласна аўтарам у г. Рэчыцы Гомельскай вобласці. У кожным з перыядаў радзіннахрэсьбіннай абраднасці аналізуюцца асобныя структурныя кампаненты і звязаныя з імі народныя вераванні. Навізну прапанаванага даследавання складаюць аўтэнтычныя матэрыялы, якія ўпершыню ўводзяцца ў навуковы ўжытак.

Самыя важныя падзеі ў зямным жыцці чалавека – нараджэнне, вяселле і пахаванне. Варта адзначыць, што звычайна абрады, звязаныя з нараджэннем чалавека, адбываюцца ў цесным сямейным коле. Вялікую ролю ў радзінна-хрэсьбіннай абраднасці адыгрывала бабка-павітуха,

якая аказвала вялікую дапамогу жанчыне-парадзісе, а таксама рыхтавала для хрэсьбіннага застолля абрадавую страву – «бабіну кашу». Звернемся спачатку да прыкмет і павер‘яў, якімі быў напоўнены дародавы перыяд. Фактычны матэрыял [1; 2], запісаны ў горадзе Рэчыца Гомельскай вобласці, дазваляе размеркаваць іх па асобных тэматычных групах. Да першай, найбольш пашыранай, можна аднесці тыя з іх, якія звязаны са знешнім выглядам нованароджанага. Цяжарная жанчына імкнулася выконваць усе правілы, згодна з якімі можна было, паводле народных вераванняў, не дапусціць тых дзеянняў, якія маглі б справакаваць нараджэнне дзіцяці з фізічнымі недахопамі. Каб не пашкодзіць знешняму выгляду немаўляці, жанчынапарадзіха асцерагалася дакранацца да свайго твару, калі з‘яўлялася сведкай пажару: «*Нельзя ничего делать як пажар, нельзя трогать ни за лицо, ни за руки, бо буде ребенок з пятнами или з радимым пятном*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н. і Пятравец Святланы Сямѐнаўны, 1954 г. н.). Забаранялася, зыходзячы з мясцовых павер‘яў, цяжарнай жанчыне хадзіць у тых месцах, дзе сустракаліся слупы, аркі, нельга было пераскокваць праз ямы: «*Беременным нельзя проходить через арки и под столбами с подпорками, прыгать через яму и канаву нельзя*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

1953 г. н. і Пятравец Святланы Сямѐнаўны, 1954 г. н.). Хоць і няма тлумачэнняў семантыкі прыведзеных павер‘яў, аднак можна меркаваць, што гэтыя забароны таксама былі скіраваны на нараджэнне здаровага дзіцяці, без якіх-небудзь фізічных заганаў.

У традыцыйнай культуры беларусаў, у прыватнасці – жыхароў Рэчыцы, устойлівым з‘яўляецца павер‘е, звязанае з імкненнем жанчыны нарадзіць знешне прыгожае дзіця, менавіта таму ў народзе і раілася: «*Не смотреть на некрасивых людей, а чтобы ребенок был красив, нужно смотреть на красивых людей*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.).

Асобнае месца ў сістэме мясцовых прыкмет і павер‘яў займаюць і тыя з іх, што былі звязаны са святамі і з забаронамі працаваць жанчыне-парадзісе, каб гэта адмоўна не сказалася на знешнім выглядзе дзіцяці: «*Беременная не должна ничего шить, резать и латать, особенно во время Святок и в Семицкую неделю, не то у ребенка либо «заплата» на щеке будет (родимое пятно), либо ему путь в этот мир будет «зашит» – здесь речь идет об острых предметах – ноже, ножницах, иголке. Если, не дай Бог, беременная уколется или поранится, она,
естественно, испытает чувство испуга, а это сказывается на состоянии ребенка. Не исключена и связь между кожей матери и кожей ребенка*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.).

Аснову другой тэматычнай групы прыкмет і павер‘яў складаюць паводзіны жанчыны-парадзіхі. У мясцовай традыцыі, у адрозненне ад іншых рэгіянальна-лакальных запісаў, забарона для цяжарнай жанчыны дакранацца да свойскіх жывѐл асэнсоўвалася ў дачыненні да фарміравання рысаў характару немаўляці. Каб нованароджаны быў добрым чалавекам, забаранялася будучай маці біць іх нагамі: «*Нельзя пинать ногами ни собак, ни котов, потому что это плохая примета (чтобы ребенок родился добрым и не агрессивным*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.).

Іншыя прыклады звестак таксама пацвярджаюць агучаны тэзіс уплыву маральна-этычных норм паводзін жанчыны-парадзіхі на фарміраванне характару дзіцяці: «*Беременная не должна есть тайком: ребенок родится пугливым или вором. Эта примета направлена на защиту беременных: еда тайком, в темноте, на ходу и не полезна, и может привести к внезапному испугу. Посредством приметы*

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

пытались влиять и на отношение мужа к беременной: ее повышенный аппетит надо воспринимать доброжелательно» (запісана ад Пятравец Святланы Сямѐнаўны, 1954 г. н.).
Да асобнай групы павер‘яў, звязаных з захаваннем плода, варта аднесці наступнае: «*Беременной перед родами стричь волосы нельзя: ребенок может родиться мертвым» – в волосах сокрыта жизненная сила человека»* (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.).
Што да іншых міфалагічных уяўленняў, звязаных з валасамі, то, паводле ўспамінаў інфармантаў, надзвычай важнымі былі народныя рэкамендацыі, скіраваныя на наступныя парады: не стрыгчы валасы дзіцяці і нават не расчэсваць іх яму да года: «*Ребѐнка до года не рекомендуется даже причесывать, не только стричь (лишь при крещении выстригалась прядка волос для закладывания в воск). Так что есть все основания прислушаться к этому поверью*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.).
З валасамі і пазногцямі былі звязаны таксама народныя вераванні, згодна з якімі можна было забяспечыць высокі рост і прыгожы голас нованароджанага, пра што і сведчаць наступныя ўласна запісаныя звесткі: «*Не надо обрезать ногти и волосы до годика, чтобы ребѐнок высоким вырос*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.).
Што да прыгажосці голасу, то «*чтобы у ребѐнка был красивый голос, нужно слушать людей с красивым голосом*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.).
Як згадвалася раней, цяжарная жанчына імкнулася выконваць усе правілы, каб не дапусціць тых дзеянняў, якія маглі б справакаваць нараджэнне дзіцяці з фізічнымі недахопамі: «*Если женщина вот-вот родит или уже рожает, об этом нельзя говорить посторонним,*

чтобы не сглазить мать и ребѐнка» (запісана ад Пятравец Святланы Сямѐнаўны, 1954 г. н.).
Важным момантам у структуры радзінна-хрэсьбіннай абраднасці быў выбар на ролю бабкі, кума і кумы, запрашаючы якіх бацькі нованароджанага абавязкова павінны былі прынесці ім хлеб: «*Когда зовут*
на крестины бабку и кумовьев, родители ребѐнка приносят им хлеб, если те, кому они принесли хлеб, приняли его, то можно считать, что они согласны стать кумовьями» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.). Напрыклад, кумам і кумой звычайна бралі

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

сяброў, якія не былі ў адным шлюбе альбо выбіралі кагосьці з родных. Гэтыя ганаровыя асобы, як правіла, прымаюць удзел у хрэсьбінах, і «*когда крестят ребѐнка в церкви, кум должен заплатить за этот обряд, а кума должна одеть ребѐнка*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.).

У мясцовай традыцыі было прынята адорваць падарункамі і кума, і куму: «*Подарки на крестины должны подарить и куму, и куме*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.). Госці павінны былі прыйсці на хрэсьбіны з падарункамі для нованароджанага і яго маці: «*Всегда на крестины дарили подарок не толькі ребѐнку, но и роженице*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.). Устойлівай была традыцыя хрышчэння дзіцяці, з якой было звязана наданне царкоўнага імя немаўляці: «*Когда крестили в церкви, ему предпочитали давать другое церковное имя, чтобы посторонние люди его не знали и не могли его сглазить*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.).

У сваю чаргу бабка-павітуха рыхтавала страву, якую называлі «*бабінай кашай*». Кульмінацыяй радзінна-хрэсьбіннага застолля з'яўляўся абрад разбівання гаршка з кашай. Гэты рытуал звычайна выконваў кум: «*Кутья – гэта бабкина каша. Бабка-павитуха варила кутью, и за эту кашу происходи торг, и по традиции самую большую сумму должен был выделить крестный. После завершения торга глава семейства (отец или дедушка) должен разбить этот горшок с кашей, чтобы выросший ребенок быстре женился или вышел замуж*» (запісана ад Яўланавай Марыі Сямѐнаўны, 1953 г. н.).

Выкананне рытуалаў, звязаных з рознымі перыядамі радзінна-хрэсьбіннай абраднасці, а таксама адпаведных прыкмет і павер'яў была скіравана на засцярогу нованароджанага ад звышнатуральнага ўздзеяння варожых містычных істот, а таксама забеспячэнне здароўя і будучага дабрабыту немаўляці. Прадстаўленыя ў рабоце палявыя запісы фальклорных звестак упершыню ўводзяцца ў навуковы ўжытак і ўзбагачаюць рэгіянальную радзінна-хрэсьбінную традыцыю Гомельшчыны.

У артыкуле выкарыстаны матэрыялы навукова-вучэбнай фальклорнай лабараторыі пры кафедры рускай і сусветнай літаратуры установы адукацыі ―Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны‖.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф.СКОРИНЫ

Спіс літаратуры

1 Радзінна-хрэсьбінныя абрады і звычаі беларусаў (на матэрыяле фальклору Гомельскай вобласці) / аўт.-ўкл. : В. С. Новак [і інш.]. – Гомель : Барк, 2013. – 380 с

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ